

As a result such future teachers acquire skills fitting correctly to express their opinions, arguments. It is found out that heuristic technology training provides the necessary psychological and pedagogical conditions for self abilities and skills of each student, including rhetoric, his spiritual growth creativity, forming important social value orientations of the individual.

Key words: rhetorical skills, professional training, professional activity, a future teacher, innovative didactic technologies, heuristic, heuristic learning, a creative activity, the pedagogical conditions, self-realization of a person.

УДК 378

О. М. Чайка

Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

ТВОРЧА САМОСТІЙНІСТЬ ЯК ОДНА З БАЗОВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

У статті аналізуються протиріччя трактування поняття «творча самостійність» у психолого-педагогічній і методичній літературі. Вивчення наукових джерел із даної проблеми дозволяє стверджувати, що дана дефініція не набула широкого використання у фаховій літературі. Автор підкреслює непересічну роль творчої самостійності як важливої якості майбутнього вчителя світової літератури, що забезпечує високу ефективність його особистісного та професійного зростання. Дається обґрунтування нової постановки проблеми.

Ключові слова: самостійність, творча самостійність, навчальна діяльність, базова якість особистості, професійна підготовка, майбутній учитель світової літератури.

Постановка проблеми. Сьогодні освітня політика держави спрямована на створення необхідних умов для розвитку та творчої самореалізації кожного громадянина України, що детермінується світовими цивілізаційними процесами. Для реалізації означеної мети слід насамперед сконцентрувати увагу на гуманістичній моделі розвитку освітнього процесу, основними параметрами якої є: залучення суб'єкта навчального процесу через діалог, самовираження, творчість, практичну діяльність, мовну комунікацію до самостійного пошуку істини, самоактивності у процесі професійного росту; створення умов для саморозвитку особистості. Особливого значення в цьому контексті набуває проблема розвитку творчої самостійності майбутнього фахівця, зокрема вчителя-словесника.

У сучасній освітній моделі підготовки вчителя світової літератури одне з головних завдань полягає в тому, щоб допомогти студентам зрости у творчій самостійності, переконати в здатності мислити творчо, самостійно орієнтуватись у сучасному інформаційному середовищі, навчити їх розуміти свої здібності й можливості через включення в самостійну творчу теоретично-практичну діяльність, забезпечити належні умови для професійної самоорганізації та самореалізації через активну комунікацію.

Зважаючи на відносну новизну та значущість проблеми творчої самостійності особистості, постає необхідність провести наукове дослідження, спрямоване на підвищення рівня готовності майбутніх учителів-філологів до викладання світової літератури, зміст якого дав би змогу довести, що творча самостійність – одна з базових якостей особистості майбутнього учителя-словесника.

Аналіз актуальних досліджень. Окремі аспекти досліджуваної проблеми вже перебували в колі наукових інтересів видатних українських і зарубіжних учених. Актуальними є психолого-педагогічні дослідження, спрямовані на розвиток творчих здібностей суб'єктів самостійної пізнавальної діяльності, на збагачення їх творчим досвідом, формування механізму самоорганізації кожного індивіда (К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, П. Блонський, Л. Виготський, Д. Ельконін, С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, О. Никифорова, Л. Жабицька, Л. Беленька та ін.). У роботах відомих учених П. Гальперіна, М. Данилова, Б. Єсіпова, Г. Костюка, І. Лернера, О. Матюшкіна, П. Підкасистого та ін. визначено наукові основи організації творчої та самостійної діяльності й формування особистісних якостей молоді в процесі навчання.

Ефективні шляхи, методи, прийоми, форми розвитку самостійності та творчих здібностей особистості у процесі вивчення літератури запропоновані в працях багатьох учених-методистів: Т. і Ф. Бугайко, А. Вітченка, Н. Волошиної, О. Ісаєвої, Ж. Клименко, М. Кудряшова, О. Куцевол, Л. Мірошніченко, В. Неділька, Є. Пасічника, А. Ситченка, Г. Токань та ін. Більшість цих досліджень стосуються загальноосвітньої школи, роботи учнів та вчителів-словесників. На сьогодні, однак, відсутні спеціальні дослідження з проблеми розвитку творчої самостійності студентів вищих педагогічних закладів.

Студіювання психологічних, педагогічних і науково-методичних джерел дає змогу дійти висновку, що в них започатковано розв'язання поставленої проблеми – пошук освітніх парадигм, шляхів, методів, засобів формування фахової готовності, компетентності майбутнього фахівця, що безсумнівно є логічно-структурними складовими його професійної вправності. Розуміння ж феномену творчої самостійності багатьма вченими не дає цілісного уявлення про сутність, рівні й показники творчої самостійності особистості.

З огляду на це **метою статті** є з'ясування наукових основ феномену творчої самостійності як важливого підґрунтя методичної вправності майбутнього вчителя-словесника й обґрунтування необхідності уточнення поняття «творча самостійність».

Виклад основного матеріалу. У науковому психолого-педагогічному просторі немає чіткого тлумачення дефініції «творча самостійність особистості». Для вирішення цієї проблеми ми скористаємося

конвергентним методом дослідження науково-методичного матеріалу (з множини ретроспективних і сучасних поглядів доберемо необхідне, додамо вагомі, на наш погляд, деталі) й акцентуємо увагу на необхідності її теоретичного обґрунтування та емпіричного вивчення.

Уявлення дослідників про зміст, структуру та рівні творчої самостійності неоднозначні. Відсутність необхідної єдності у трактуванні, на наш погляд, пов'язана не лише зі складністю та багатоаспектністю піднятої проблеми, але й з методологічною позицією науковців. Так, виходячи з проведеного аналізу, у психологічній літературі [2; 3; 6 та ін.] зустрічається кілька визначень самостійності:

- спосіб діяти відносно незалежно, ізольовано від інших, без сторонньої допомоги;
- вольова якість або властивість особистості;
- умова, за якої особистість діє самостійно;
- характеристика дій людини;
- бажання підлітка «стати дорослим», що в його розумінні означає бути самостійним.

Неоднозначність тлумачення даного поняття простежується і в педагогічних дослідженнях [4; 7; 10 та ін.]:

- це прагнення особистості до певного характеру діяльності, внутрішня готовність до самостійного визначення цілей і дій, здатність чинити відповідно до своїх особистих переконань, без сторонньої допомоги;
- якість особистості, що характеризується здатністю критично розглядати життєві явища; потребою й умінням самостійно мислити, діяти ініціативно та творчо; здатністю орієнтуватись у новій ситуації, досягати мети, виходячи з конкретних умов, ураховуючи різноманітні погляди та висловлюючи власну точку зору; умінням бачити задачі, що виникають, знаходити способи їх вирішення власними силами; прагненням до відкриття нового.

Огляд праць учених-методистів [1; 8; 9 та ін.] дає підстави стверджувати, що провідні науковці даної галузі знань не оперують поняттям творчої самостійності, але допускають «вищі етапи опанування вмінням самостійної діяльності», на яких суб'єкти навчання самі висувають проблему, над розв'язанням якої працюють без керівництва та сторонньої допомоги. Позаяк і сьогодні у працях методистів відсутнє достатньо обґрунтоване формулювання поняття «творча самостійність». Також немає єдиного науково аргументованого погляду методистів на проблему розвитку тих якостей особистості студента-філолога, які б забезпечували його готовність до творчого викладання світової літератури. Відтак, не відпрацьовуються основні тенденції піднесення ролі й місця творчої самостійності як важливої якості майбутнього фахівця.

Таким чином, вивчення різних наукових підходів учених щодо формулювання суті самостійності дозволяє виділити три напрями: самостійність як якість особистості; як характеристика діяльності, що проявляється в самоорганізації студентом своєї навчальної діяльності на різних рівнях її здійснення; як вольова властивість особистості.

Проведений аналіз низки теоретичних робіт дозволяє стверджувати, що самостійність може виявлятися як на репродуктивному, перетворювальному, так і творчому рівнях. Творчий рівень самостійності потребує дослідницького підходу до процесу навчання. Роботам такого рівня більше відповідає поняття дослідницької самостійності, хоча таке формулювання досить умовне й покликане показати динаміку розвитку самостійності студентів – від відтворюючої діяльності до творчості та досліджень. Отже, варто відмітити той факт, що самостійність можлива й без творчих проявів суб'єкта навчання, проте творчість – це завжди самостійність.

З огляду на вищесказане важливо розподіляти поняття «творча самостійність» і «самостійність» студентів у навчальній діяльності. Висновки щодо суттєвої різниці між даними категоріями узагальнено схематично (див. Рис. 1).

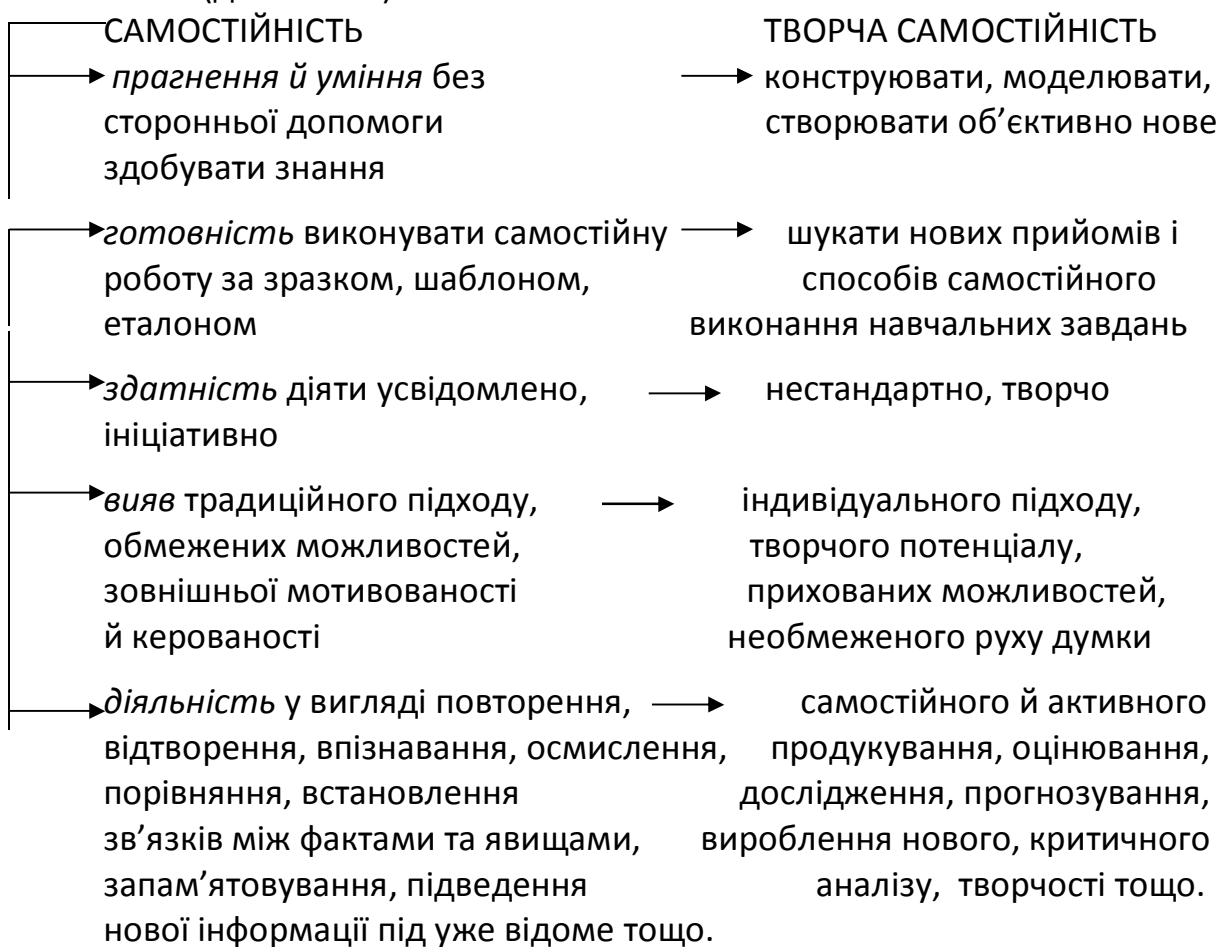

Рис. 1. Відмінність між творчою самостійністю та самостійністю студента.

Зі схеми видно, що відмінності між творчою самостійністю та самостійністю особистості в цілому виражаються в сукупності дій, що потребують таких достатньо сформованих умінь студентів:

- орієнтуватись у незнайомому навчальному матеріалі без сторонньої допомоги, самим відшукувати ефективні способи, прийоми й засоби виконання завдань, уміти критично оцінити результати власної діяльності;
- ставити перед собою мету, формулювати проблему, визначати етапи розв'язання й бути готовим до творчого її вирішення;
- мати глибокі та стійкі творчі потреби, виявляти творчу активність на високому рівні;
- переносити набуті знання в нові, нестандартні ситуації, встановлювати внутрішньопредметні та міжпредметні зв'язки;
- узагальнювати й систематизувати, демонструвати набуті знання;
- відповідати за результати індивідуальної праці та самоконтролю, прагнути до отримання й аналізу нових знань, створювати оригінальний освітній продукт, що є об'єктивно та суб'єктивно новим.

Логіка нашого дослідження диктує необхідність зупинитися на деяких тлумаченнях поняття «творча самостійність». Так, П. Підкасистий робить висновок, що творча самостійність є специфічною якісною характеристикою особистості, яка виявляється у її прагненні до творчої діяльності, умінні будувати свою творчість та ефективно здійснювати цю діяльність самостійно [10].

М. Кухарев зазначає, що творча самостійність як якість особистості «найчастіше супроводжується творчим началом, готовністю до пошукової роботи, але не завжди містить у собі елементи дослідження на вищому рівні спілкування» [5, 110].

М. Махмутов розглядає творчу самостійність як інтелектуальну здатність учня мати власні судження, вносити елементи новизни та творчості у свою діяльність; уміння, що дозволяють самостійно вчитися [7].

О. Садовнікова у своєму дисертаційному дослідженні розкриває творчу самостійність як когнітивну якість особистості, яка забезпечує успішне засвоєння навчального матеріалу в процесі його самостійного опрацювання й виявляється в здатності учня до самостійного продукування висловлювання відповідно до мети й ситуації спілкування [11].

Д. Харічева під творчою самостійністю розуміє інтегративне особистісне утворення динамічного характеру, яке забезпечує високий рівень успішності в практичній реалізації задумів і намірів у будь-якому виді діяльності без втручання збоку [12].

Як засвідчує аналізований матеріал, думки вчених доповнюють одна одну, розкриваючи різні аспекти складного поняття. До того ж, усі автори вважають, що його зміст розкривається через діяльність особистості, і

розглядають творчу самостійність як передумову успішної навчальної діяльності людини, що має принципове значення для професійної підготовки майбутнього вчителя світової літератури.

З урахуванням сучасних тенденцій розвитку вищої школи, вимог Болонського процесу, поступового переходу системи освіти до компетентнісної парадигми самостійна діяльність є домінуючою серед інших видів навчальної діяльності, що зумовлює необхідність розвитку творчої самостійності студентів-філологів у процесі їх професійної підготовки до викладання світової літератури в школі.

Робіт з такою постановкою проблеми у вітчизняній методиці викладання світової літератури не проводилося. Відповідно, недостатньо розроблено необхідне для вирішення проблеми наукове забезпечення. Тому важливо закласти новий теоретико-методологічний формат дослідження, який би забезпечував можливість системного аналізу феноменології творчої самостійності. Необхідне й уточнене трактування поняття «творча самостійність», яке б повно й ґрунтовно розкривало його зміст.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Незважаючи на відносну новизну й малодосліджуваність феномену творчої самостійності суб'єкта навчання, у наукових розвідках усе частіше можна зустріти застосування й висвітлення цієї дефініції в різних контекстах, що засвідчує її значущість і пріоритетність.

У результаті аналізу наукових джерел маємо підтвердження, що проблема розвитку творчої самостійності не була предметом спеціальних розвідок, а недостатня її розробленість дає можливість зробити висновок про актуальність і необхідність подальшого дослідження даного питання в умовах вивчення університетського курсу методики викладання світової літератури. Разом із тим вважаємо за необхідне створення методичної системи розвитку творчої самостійності студента-філолога у процесі фахової підготовки з урахуванням основних теоретичних положень, напрацьованих методичною наукою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бугайко Т. Ф. Майстерність учителя-словесника / Т. Ф. Бугайко, Ф. Ф. Бугайко. – К. : Рад. школа, 1963. – 188 с.
2. Ганелин Ш. И. Воспитание активности и самостоятельности как черты личности / Ш. И. Ганелин // Воспитание самостоятельности и активности учащихся. – Л., 1966. – С. 5–25.
3. Голант Е. Я. О развитии самостоятельности и творческой активности учащихся в процессе обучения / Е. Я. Голант // Воспитание познавательной активности и самостоятельности учащихся. – Казань, 1969. – Ч. 1. – 62 с.
4. Жарова Л. В. Учить самостоятельности / Л. В. Жарова. – М. : Просвещение, 1993. – 205 с.
5. Кухарев Н. В. Формирование умственной самостоятельности / Н. В. Кухарев. – Мн. : Нар. Асвета, 1972. – 136 с.

6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.

7. Махмутов М. И. Организация проблемного обучения в школе / М. И. Махмутов. – Каунас : Швиеса, 1983. – 219 с.

8. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник для студентів-філологів / Л. Ф. Мірошніченко. – К. : Ленвіт, 2000. – 240 с.

9. Наукові основи методики літератури : навчально-методичний посібник ; за ред. Н. Й. Волошиної. – К. : Ленвіт, 2002. – 344 с.

10. Пидкасистый П. И. Самостоятельная деятельность учащихся: Дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения творчества / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1972. – 184 с.

11. Садовнікова О. П. Розвиток творчої самостійності учнів колегіумів у процесі вивчення української мови : автореф. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання української мови» / О. П. Садовнікова. – К., 2008. – 20 с.

12. Харичева Д. В. Формирование творческой самостоятельности подростков в учреждениях дополнительного образования средствами эстрадного пения : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Д. В. Харичева. – М., 2007. – 18 с.

РЕЗЮМЕ

Чайка Е. Н. Творческая самостоятельность как одно из базовых качеств личности будущего учителя мировой литературы: к постановке проблемы.

В статье анализируются противоречия трактовки понятия «творческая самостоятельность» в психолого-педагогической и методической литературе. Изучение научных источников по данной проблеме позволяет утверждать, что данная дефиниция не нашла широкого применения в профессиональной литературе. Автор подчеркивает особую роль творческой самостоятельности как важного качества будущего учителя мировой литературы, что обеспечивает высокую эффективность его личностного и профессионального роста. Дается аргументация новой постановки проблемы.

Ключевые слова: самостоятельность, творческая самостоятельность, учебная деятельность, базовое качество личности, профессиональная подготовка, будущий учитель мировой литературы.

SUMMARY

Chaika O. Creative independence as one of the basic qualities of a personality of future teachers of world literature: a problem statement.

This article analyzes the contradictions interpretation of the concept «creative independence» in psychological, pedagogical and methodical literature. Studying scientific sources on this issue offers that this definition is not widely used in the professional literature. Understanding the phenomenon of creative independence by many scientists does not provide a holistic view on the nature, level and indicators of creative independence of the individual. The lack of unity in the interpretation of the raised problem, in our opinion, is connected not only with its complexity and multidimensional nature, but with the methodological position of the scientists.

Thus, the study of various scientific approaches of the scientists to formulate the essence of independence proposes three directions: independence as the quality of the individual; as a characteristic of activity which manifested in independent activity of the students at the different levels of implementation; as a property willed personality.

The author insists on the differences between the concepts of «creative independence» and «independence» of the students in educational activities and summarizes conclusions about the significant differences between these categories schematically. The research has indicated some interpretations of the concept «creative independence». In particular, the views of such scientists as P. Pidkasystyy, M. Kuharyev, M. Mahmutov, O. Sadovnikova, D. Haricheva are presented.

The gradual transition of the education system to independent activity competency paradigm is dominant among the learning activities, which necessitates the development of creative independence of philology students during their training to teaching world literature at school.

Therefore, it is important to lay a new theoretical and methodological research format, which would provide an opportunity systematic analysis of the phenomenology of creative independence. It is necessary to refine the interpretation of the concept of «creative independence» that would fully and thoroughly disclose its contents.

Based on the analyzed material the author emphasizes the special role of creative independence as an important quality of future teachers of world literature, which ensures high efficiency of his personal and professional growth. The works with such statement of the problem are not conducted. Accordingly, the article gives a new performance of this problem.

Key words: *independent, creative independence, educational activity, the basic quality of the individual, vocational training, a future teacher of world literature.*